

Kroniek

H.J.C.C.J. Wilschut

Gereformeerde theologie vandaag

Onder bovenstaande titel verscheen vorig jaar een boek van onze Kamper docenten. Met als ondertitel 'Oriëntatie en verantwoording'. Die ondertitel is raak. Het boek oriënteert in de manier waarop er aan onze Theologische Universiteit theologie bedreven wordt. Tegelijk wordt de aanpak verantwoord. Dat is nodig bij elk theologisch concept. Dat is zeker nodig wanneer dat concept vernieuwd wordt. En dat is hier het geval. Ook al is ons blad geen theologisch vakblad, toch willen we aan dit boek aandacht geven. Als kerken en kerkleden hebben we er op een bepaalde manier allemaal mee te maken.

Minder gereformeerd?

Het boek *Gereformeerde theologie vandaag* mag zich in een grote belangstelling verheugen. Diverse keren werd erover in het *ND* en *RD* geschreven. Een studiedag in Kampen op 5 november 2004 trok behoorlijk wat publiek. In *Theologia Reformata* van december 2004 gaf prof. H.G.L. Peels aan het verschijnen van dit boek aandacht. Kortom, de auteurs mogen niet klagen.

Dat wil niet zeggen dat alle reacties ook even positief waren. In het *RD* van 2 december 2004 gaf dr. M.J. Arntzen een kritische bespreking. Bij een deel van zijn kritiek kan ik mij aansluiten. Jammer dat deze kritiek staat onder de noemer 'Kampen minder gereformeerd' (de titel van het artikel). Arntzen verneemt in *Gereformeerde theologie vandaag* signalen dat de opleiding te veel van Gods Woord loslaat: 'We krijgen uit dit boek de sterke indruk dat het Woord van God bij de theologiebeoefening nog wel een heel belangrijke plaats inneemt, maar niet meer de enige absolute norm is. Dit is mijns inziens in strijd met de duidelijkheid van het Woord.'

Ik betreur deze zinnen. Er zijn genoeg punten van kritiek aan te voeren. Maar daaruit concluderen: nu is Kampen minder gereformeerd geworden, is een stap te ver. Want uit het boek blijkt telkens weer, dat men bewust op een gereformeerde manier theologie wil bedrijven, met de Schrift en de gereformeerde belijdenis als beslissende norm. En dan gaat het per se niet om lippendienst. Of die intentie altijd bereikt is, is een ander verhaal. Daarover valt ook te praten. Maar dat wettigt nog niet de kwalificatie 'minder gereformeerd'. Eer is teer. Ook binnen de kerk van Christus.

Theologie als wetenschap

Bij het bespreken van een boek is het gevaar van eenzijdigheid niet denkbeeldig. Zo vind ik de bespreking van dr. J. Hoek (in *ND* van 22 oktober 2004) wel erg juichend. Terwijl dr. M.J. Arntzen een erg donkere bril heeft opgezet. Wat dat betreft vind ik de bespreking van dr. G. van den Brink in het *RD* van 8 december 2004 mooi evenwichtig. Naast kritiekpunten wijst hij ook positieve elementen aan.

En positieve elementen zijn er wel degelijk. *Gereformeerde theologie vandaag* is de opvolger van *Oriëntatie in de theologie* uit 1987. Principieel is er continuïteit. 'Waar het gaat om het principiële door Gods Woord bepaalde karakter van de gereformeerde theologie en ook wat betreft tal van concrete inzichten rond de vakgebieden, volgen wij dezelfde lijn als zij' (p. 7). Hoezo 'minder gereformeerd'? Maar terecht wordt gezocht naar een weg om verder te komen in de eigen situatie. Wanneer gereformeerde theologie genoeg gaat nemen met eens gegeven antwoorden, kan zij zichzelf als wetenschap wel vergeten. Je speelt ook niet meer adequaat in op de vragen van vandaag.

Ik vind het dan ook winst, dat in *Gereformeerde theologie vandaag* een aanzienlijk bredere verantwoording gegeven wordt van wat gereformeerde theologie beoogt en behandelt, dan in

Oriëntatie in de theologie uit 1987 het geval was. Sterker nog, van mij had het onderdeel ‘Theologie als wetenschap’ nog wel breder mogen zijn.

Misschien vraag ik wat dat betreft te veel. In ieder geval hoop ik dat de bezinning op dit onderdeel in Kampen doorgaat. In dat verband wil ik graag wijzen op het boek van dr. G. van den Brink, *Een publieke zaak. Theologie tussen geloof en wetenschap*.¹ Van den Brink biedt een boeiend verhaal over de ontwikkelingen in de wetenschapsfilosofie. Heel deskundig. En tegelijk heel leesbaar. Hij geeft aan hoe juist binnen de huidige wetenschapsfilosofie theologie wetenschap mag heten. Ik zeg niet dat er bij het betoog van Van den Brink geen kritische vragen te stellen zijn. Dat A. Kuyper (en de zogenaamd neocalvinistische theologie in zijn spoor) een aan alles voorafgaande kenniszekering zocht via een speculatieve fundering van het schriftgezag (p. 269-270), zeg ik hem niet zomaar na. Zoals er over de voorkeur van Van den Brink ten aanzien van de *duplex ordo* (waarbij de theologie werd ingekaderd in de algemene universiteit, met daarnaast kerkelijke hoogleraren) ook nog wel het nodige valt op te merken. Dat neemt de waarde van dit boek van Van den Brink niet weg. Ik heb ervan genoten!

Terug naar het inleidend hoofdstuk over de theologie als zodanig. Het werd geschreven door drs. A.L.Th. de Bruijne. Het zet sterk aan het denken. Het roept ook allerlei vragen op. Ik beperk mij in dit kader tot twee kritische vragen:

Het object, waarmee theologie zich bezig houdt, wordt nu als volgt omschreven (p. 17):

‘Theologie houdt zich bezig met

- a. God in de werkelijkheid van zijn openbaring,
- b. Het leven van de christelijke gemeente in de wereld,
- c. De schepping

in hun onderlinge betrekking.’

Mijn vraag: is deze omschrijving niet veel te breed? Vanouds werd theologie kort omschreven als ‘spreken over God’. Zo u wilt: spreken over de openbaring van God. Het ontgaat mij waarom de andere elementen (de gemeente, de schepping) een plaats moeten krijgen in de objectbepaling. Oftewel, waarom ze daarin een *zelfstandige* plaats moeten krijgen. Ik zou zeggen, houd het object maar zuiver theologisch.

Een tweede kritische vraag heb ik over het loslaten van de tot dusver gehanteerde indeling in vier vakgroepen (Bijbel, leer, kerk, ambt). De argumentatie om deze vierdeling los te laten, overtuigt mij niet echt. Zeker, er dienen zich nieuwe vakken aan. Maar juist deze vierdeling dwingt om over het *theologische* karakter van deze nieuwe vakken na te denken. Nu wordt gekozen voor zes zwaartepunten binnen het netwerk van de theologie (p. 20). Maar wordt zo de theologie niet wat oeverloos?

Technische vragen, ik besef het. Ik hoop er in een ander kader nog eens op terug te komen. Toch kunnen we er ook in *Nader Bekeken* niet omheen. Er zijn genoeg lezers - echt niet alleen onder de predikanten - met belangstelling voor dit soort theologische vraagstukken!

What’s in a name?

Verwacht u hier geen uitgebreide bespreking van *Gereformeerde theologie vandaag*. Er is veel moois aan te wijzen. Er is ook veel wat vragen oproept. Wat de kritiek betreft zal ik mij beperken. Daarbij neem ik de naamgeving van twee vakgebieden als uitgangspunt.

Ik blijf het jammer vinden, dat wat voorheen werd aangeduid als de dogmatologische vakken (oftewel ‘de dogmatiek’), nu ‘systematische theologie’ is gaan heten. B. Kamphuis betoogt dat deze term iets zegt over de aard van het vak zelf: ‘Typerend voor de systematische theologie is dat daarin geprobeerd wordt vele gegevens van verschillende herkomst met elkaar in verband te brengen, dus te systematiseren: exegetische resultaten, bijbels-theologische lijnen, gegevens uit kerk- en dogmageschiedenis en uit de symboliek, filosofische kwesties, onderzoek naar eigen tijd en cultuur:

het komt allemaal samen bij de poging om de inhoud van het geloof in eigen context te verwoorden en te verantwoorden' (p. 62). Alles goed en wel. Maar waaruit blijkt uit de naam 'systematische vakken' dat dit systematiseren specifiek de geloofsleer betreft? Ik blijf het een (te) formele aanduiding vinden. Bij alle kritiek die ook op de term 'dogmatologie' of 'dogmatiek' mogelijk is, in ieder geval kreeg het vak een inhoudelijke, zo u wilt normatieve aanduiding. Opvallend trouwens, dat in een vergelijkbaar boek (*Wat is theologie? Oriëntatie op een discipline*, Zoetermeer 2001) de Utrechtse collega van B. Kamphuis, prof. dr. J. Muis, zijn vakgebied onder de noemer 'dogmatiek' brengt. Overigens moet er aan deze naamswijziging niet te veel worden opgehangen. Het vakkenpakket als zodanig en de aanpak worden er niet anders van.

Wat vroeger de 'ambtelijke vakken' werd genoemd, heet tegenwoordig in Kampen 'praktische theologie'. Hier gaat het om meer dan alleen een wijziging in de naam. Ook materieel is hier iets veranderd. Zowel drs. A.L.Th. de Bruijne als prof. dr. C.J. de Ruijter verantwoorden deze naamsverandering. De beperking van het vakgebied in kwestie tot het ambt is niet nodig en zelfs nadelig. Door hier de aandacht te verbreden naar het geheel van het functioneren van de gemeente, heeft dit vakgebied het karakter gekregen van een theologische handelingswetenschap. De praktisch-theologische visie is een manier van kijken die een theologische invalshoek combineert met een menswetenschappelijke.

U zult begrijpen, in het boek is de onderbouwing voor de naamswijziging van 'ambtelijke vakken' (diaconologie) in 'praktische theologie' aanzienlijk breder. Wil ik daaraan recht doen, dan heb ik daarvoor meer ruimte nodig dan deze Kroniek mij biedt. Daarom beperk ik mij ook in mijn commentaar. Voor mijzelf heb ik de bijdragen van De Bruijne en De Ruijter gelegd naast die van C. Trimp in *Oriëntatie in de theologie* uit 1987. Ik ontkom er niet aan om zoiets als een trendbreuk te constateren, al wil ik per se niet prof. Trimp en zijn opvolger prof. De Ruijter tegen elkaar uitspelen. Maar ieder kan constateren dat Trimp de gedachte aan een 'kerkelijke handelingswetenschap' afwees. Voor hem lag het brandpunt van zijn vakkenpakket bij het ambt. Dat gaf hem de mogelijkheid om het theologisch karakter van deze vakken vanuit de Schrift sterk te bewaken. Bij Trimp blijven de menswetenschappen e.d. echt hulpwetenschappen. Hier zie ik bij De Ruijter een verschuiving optreden. Al blijft bij hem als gereformeerd theoloog de Schrift primaire betekenis houden, in de praktijk krijgen de menswetenschappen e.d. een grotere en zelfstandiger inbreng. Niet alleen is uit de naam het normatieve element verdwenen. Ook de structurering zelf is anders geworden, waarbij naast de Schrift de menselijke handelingspraktijk en de kennis van de wetenschappen die zich richten op de empirische werkelijkheid, een rol van eigen gewicht krijgen. Hier heb ik zo mijn vragen. Komt het voluit theologisch karakter van deze vakken zo niet onder druk te staan? Krijgen deze vakken niet te zeer een gemengd karakter in het kader van een wetenschappelijke theologie?

Het trof mij op de studiedag dat de praktisch theoloog van Utrecht, prof. dr. F.G. Immink (ook zelf gebruikt hij de naam 'praktische theologie', zie *Wat is theologie?*, p. 123v), waarderende woorden wist te spreken voor de benaming 'ambtelijke vakken'. 'Geeft het woord ambt niet aan dat er sprake is van een volmacht van Christus? Zou het niet zo zijn dat we gezonden worden vanuit de bediening des Geestes? In de democratiseringsgolf die over ons gekomen is, is er iets van deze dimensie verloren gegaan. Het ambt heeft iets ordelijks, iets institutioneels. Tegenwoordig doen we het liever met gaven, met spontane opwellingen en onmiddellijke ingevingen. Het is de vraag of we wel mee moeten gaan in die anti-institutionele beweging' (zie *ND* van 6 november 2004).

Van dat laatste - meegaan in een anti-institutionele beweging - is m.i. bij De Ruijter (of bij De Bruijne) geen sprake. Evenmin twijfel ik aan de bedoeling om gereformeerde theologie te bedrijven. Wel vraag ik mij af of het moderne concept 'praktische theologie' inpasbaar is in gereformeerde theologie. Laten deze twee zich echt met elkaar verbinden, zonder aan de aard van gereformeerde theologie te kort te doen? Die vraag is principieel gekleurd. Maar is inhoudelijk-wetenschappelijk van aard. Juist als er onderling vertrouwen is, kun je elkaar kritische vragen stellen. Om - onder beding van Gods zegen - samen verder te komen.

Afgesloten op 25 januari 2005.

Noot:

- ^{1.} Het boek verscheen in 2004 bij uitgeverij Boekencentrum te Zoetermeer (ISBN 90 239 1332 9). Het wordt in *Gereformeerde theologie vandaag* vermeld in de literatuurlijst op p. 28. Van *Een publieke zaak* werd een recensie-exemplaar ontvangen. Voor een brede bespreking is het boek voor ons blad te vaktechnisch. Daarom geef ik er in dit verband aandacht aan. Zeker de predikanten in onze lezerskring kan ik het ter bestudering zeer aanbevelen. De prijs is € 25,-. Voor een eerste oriëntatie kan de bespreking dienst doen, die K. van der Zwaag van dit boek gaf in het *RD* van 18 november 2004: 'Theologie moet uit schuilhoeken.' Het boek van Van den Brink werpt ook - onbedoeld - een verrassend licht op de discussie die begon met het artikel van G. Harinck: 'Theologie tussen de schuifdeuren' (*ND* van 24 december 2004). De theologie heeft haar eigen relevantie!